1. Ազգային վիճակագրության մակրոտնտեսական համակարգերը

Ազգային վիճակագրության մակրոտնտեսական համակարգում հիմնական դերը պատկանում է Ազգային հաշիվների համակարգին: Վիճակագրության մակրոտնտեսական համակարգերը համադրելի և փոխկապակցված մակրոտնտեսական հաշիվների ամբողջություն են՝ հիմնված միջազգայնորեն ընդունված և համաձայնեցված տեսությունների, սահմանումների, դասակարգումների և հաշվառման կանոնների վրա: Դրանք ապահովում են հաշվառման այնպիսի կանոններ, որոնք համապատասխան կտրվածքով մակրոտնտեսական վիճակագրության հավաքագրում, մշակում և ներկայացում իրականացնելու հնարավորություն են ընձեռում: Վիճակագրական չափանիշներն սահմանվում ու դասակարգումները կատարվում են այնպես, որ հասկանալի լինեն օգտագործողների, քաղաքականություն իրականացնողների և լայն հասարակության համար: Վիճակագրության հիմնական մակրոտնտեսական համակարգերը կարելի է բաժանել չորս խմբի.

- ***Ազգային հաշիվներ և իրական հատվածի այլ վիճակագրություն:*** Այս բնագավառում ներկայումս գործում է «Ազգային հաշիվների համակարգ» ձեռնարկը, որը 1993 թ. ՄԱԿ-ի Տնտեսական և սոցիալական խորհրդին է առաջարկվել ՄԱԿ-ի Վիճակագրական հանձնաժողովի կողմից և ընդունվել է որպես միջազգային չափորոշիչ ազգային հաշիվների վիճակագրության բնագավառում: Համակարգի մշակմանը մասնակցել են մի շարք միջազգային կազմակերպություններ, ինչպես նաև ազգային վիճակագրական ծառայությունների ներկայացուցիչներ և անկախ փորձագետներ: Համակարգը փոխկապված, հաջորդական և ամբողջական հաշիվների համախումբ է՝ հիմնված միջազգայնորեն փոխհամաձայնեցված հասկացությունների, սահմանումների, դասակարգումների, հաշվառման կանոնների վրա: Այն հնարավորություն է տալիս ամբողջական հաշվառման համակարգի օգնությամբ իրականացնել տնտեսական վիճակագրության հավաքագրում, մշակում և ներկայացում՝ տնտեսական վերլուծությունների, որոշումների կայացման և քաղաքականության իրականացման նպատակով: Համակարգի հաշիվներն ընդգրկում են ապրանքների արտադրությանը և ծառայությունների մատուցմանը, եկամուտների գոյացմանը, բաշխմանը և վերաբաշխմանը, սպառմանը, խնայողություններին և ներդրումներին վերաբերող տվյալներ, ինչպես նաև ազգային ու ճյուղային հաշվեկշիռները և ֆինանսական հոսքերը: Ըստ էության, համակարգը հնարավորություն է տալիս հաշվեկշռել ապրանքային և փողային հոսքերը տնտեսության հատվածների միջև, ինչպես նաև հետևել ազգային հարստության փոփոխություններին: Իրական հատվածի վիճակագրությունում առանձնացվում են նաև տնտեսության ճյուղերի վիճակագրությունը (ուսումնասիրում է տնտեսության ճյուղերում գործող սուբյեկտների ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունքները), գների վիճակագրությունը (ուսումնասիրում է սպառողական շուկայի և արտադրողների գների միտումները) և բնակչության եկամուտների, ծախսերի և զբաղվածության վիճակագրությունը (ուսումնասիրում է բնակչության եկամուտների գոյացման աղբյուրները, ծախսերի ուղղությունները և զբաղվածության վիճակը):
- ***Արտաքին հատվածի վիճակագրություն:*** Արտաքին հատվածի վիճակագրությունը ներառում է տնտեսության ռեզիդենտ[1] սուբյեկտների և արտաքին աշխարհի (ոչ ռեզիդենտների) փոխհարաբերություններին վերաբերող տեղեկատվություն: Գործող միջազգային չափորոշիչը ԱՄՀ-ի կողմից մշակված և 1993թ. հրատարակված «Վճարային հաշվեկշռի ձեռնարկն» է, որին ի լրումն մշակվել է նաև «Վճարային հաշվեկշռի կազմման ուղեցույցը»: «Վճարային հաշվեկշռի ձեռնարկը» արտաքին տնտեսական գործունեությանը վերաբերող հաշիվների շրջանակներում տվյալների հավաքագրման, մշակման և ներկայացման համար նախատեսված, միջազգայնորեն փոխհամաձայնեցված մեթոդաբանական սկզբունքների ամբողջություն է: Այդ տեղեկատվությունը մի կողմից հնարավորություն է ընձեռում իրականացնել արտաքին տնտեսական հոսքերի քանակական գնահատում, որն ամփոփվում է երկրի վճարային հաշվեկշռում, մյուս կողմից՝ գնահատել երկրի արտաքին ֆինանսական ակտիվներն ու պարտավորությունները, որն էլ իրենից ներկայացնում է ներդրումային դիրքը: Հստակ ներկայացվում է նաև արտաքին ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների ու որոշակի ժամանակահատվածում դրանց ծավալներում տեղի ունեցած փոփոխությունների միջև կապը: Ընդ որում, նման փոփոխություններն արտացոլում են արտաքին տնտեսական գործառնությունները, ինչպես նաև ակտիվների և պարտավորությունների հետ կապված վերագնահատումները և այլ տիպի ճշգրտումները:

[1] *«Ռեզիդենտություն» հասկացությունը ավելի մանրամասն ներկայացված է հաջորդ բաժնում:*

- ***Պետական ֆինանսների վիճակագրություն:*** Պետական ֆինանսների վիճակագրությունն ընդգրկում է պետական կառավարման հատվածի գործառնությունների, ինչպես նաև ակտիվների և պարտավորությունների վերաբերյալ տեղեկատվություն: Այդ տեղեկատվությունն օգտագործվում է հարկաբյուջետային քաղաքականություն իրականացնողների, ինչպես նաև վերլուծողների կողմից և հնարավորություն է տալիս գնահատել հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը տնտեսության վրա: Մասնավորապես, գնահատել և վերլուծել պետական հատվածի տեսակարար կշիռը տնտեսությունում, դրա մասնակցությունը համախառն պահանջարկի, ներդրումների և խնայողությունների ձևավորմանը, ազդեցությունը ռեսուրսների օգտագործման և մոնետար պայմանների վրա, հարկային բեռը, ինչպես նաև մասնակցությունը եկամուտների վերաբաշխման գործընթացին: Պետական ֆինանսների վիճակագրության բնագավառում ներկայումս գործում է ԱՄՀ-ի կողմից մշակված և 2001թ. հրատարակված «Պետական ֆինանսների վիճակագրություն» ձեռնարկը: Այս ձեռնարկում սահմանված են հարկաբյուջետային վիճակագրության հավաքագրման, մշակման և ներկայացման համար օգտագործվող տնտեսական և հաշվառման սկզբունքները:
- ***Դրամավարկային և ֆինանսական վիճակագրություն:*** Ընդգրկում է տնտեսության ֆինանսական հատվածի վերաբերյալ վիճակագրությունը: Ինչպես արդեն նշվել է, այս բնագավառում ներկայումս օգտագործվում է ԱՄՀ մասնագետների մշակած «Դրամավարկային և ֆինանսական վիճակագրություն» ձեռնարկը:

Հարկ է նշել, որ վիճակագրության բոլոր միջազգային չափանիշները հնարավորինս փոխհամաձայնեցված են, այսինքն՝ վիճակագրության մակրոտնտեսական՝ վերը նշված համակարգերում հիմնականում օգտագործվում են միևնույն սահմանումները, դասակարգման միևնույն չափանիշները, հաշվառման նույն սկզբունքները և այլն:

Վիճակագրության մակրոտնտեսական համակարգերի նման դասակարգումը հիմնված է տնտեսության հատվածավորման սկզբունքի վրա: Այս առումով անհրաժեշտ է ներկայացնել տնտեսության առանձին հատվածների համառոտ նկարագիրը: Դրամավարկային և ֆինանսական վիճակագրության մեջ, ֆինանսական գործիքները դասակարգելիս, պետք է հիմնվել տնտեսության հատվածավորման սկզբունքների վրա:

Տարբեր երկրների վիճակագրական համակարգերի միասնականացման կարևոր քայլ է ԱՄՀ վիճակագրական համակարգերի՝ Տվյալների տարածման հատուկ չափորոշիչի (ՏՏՀՉ, անգլերեն՝ SDDS) և Տվյալների տարածման ընդհանուր համակարգի (ՏՏԸՀ, անգլերեն՝ GDDS) ստեղծումը: Նշված համակարգերից առաջինը հնարավոր է դարձնում մասնակից երկրների վիճակագրության՝ միասնական չափանիշների հիման վրա կազմումը: ՏՏՀՉ պահանջները բավականին խիստ են և պարտադիր բոլոր անդամների համար: Այն երկրները, որոնք չեն կարող միանգամից բավարարել ՏՏՀՉ պահանջները, իրենց վիճակագրական համակարգերի զարգացման նպատակով կարող են անդամակցել ՏՏԸՀ-ին: Հայաստանի Հանրապետությունը 2001թ. մարտից պաշտոնապես հանդիսանում էր ՏՏԸՀ մասնակից, իսկ 2003թ. նոյեմբերին դարձավ ՏՏՀՉ-ի անդամ՝ այդպիսով հանդիսանալով ԱՊՀ երկրներից երկրորդը, որն անցում կատարեց ՏՏԸՀ-ից ՏՏՀՉ-ին:

ՏՏԸՀ-ն հիմնադրվել է 1997թ. դեկտեմբերին, և այսօր Համակարգին անդամակցում են 86 անդամ երկրներ: Հայաստանի Հանրապետությունը ԱՊՀ երկրներից երրորդն էր, որ անդամագրվել էր այս Համակարգին: ՏՏԸՀ-ի հիմնական նպատակը ազգային վիճակագրական համակարգերի զարգացման գործում անդամ երկրներին օժանդակելն է: Համակարգի շրջանակներում տվյալների որակի և դրանց տարածման խնդիրները կենտրոնանում են տնտեսության հինգ՝ իրական, ֆինանսական, հարկաբյուջետային, արտաքին և սոցիալ-ժողովրդագրական հատվածների վրա:

ՏՏՀՉ-ն հիմնադրվել է 1996 թ. մարտին, որին ներկայումս անդամակցում են 64 երկրներ: Հայաստանի Հանրապետությունը ԱՊՀ երկրներից երրորդն է, որ անդամագրվում է ՏՏՀՉ-ին: ՏՏՀՉ-ի հիմնական նպատակը համաշխարհային կապիտալի շուկաներին մասնակցություն ունեցող կամ մասնակցություն փնտրող անդամ երկրներին ուղղորդելն է (աջակցելը) իրենց տնտեսական և ֆինանսական տեղեկատվության տարածումը կազմակերպելու գործում:

ՀՀ կենտրոնական բանկը, Հայաստանի՝ ՏՏՀՉ-ին անդամակցության շրջանակներում, պատասխանատու է տնտեսության ֆինանսական հատվածի վիճակագրության համար:

Օգտագործված գրականություն

1. Monetary and Financial Statistics Manual, IMF, Washington D. C., 2000.
2. System of National Accounts, Eurostat, IMF, OECD, UN, WB, Washington D. C., 1993.

3. Guide to the General Data Dissemination System, IMF Statistics Department, Washington D. C., 2001.
4. Guide to the Data Dissemination Standards, IMF, Washington D. C., 1996